

Л. Божук, канд. іст. наук

РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СПІВПРАЦІ ІЗ ЗАКОРДОННИМИ УКРАЇНЦЯМИ: ОСВІТНІ АСПЕКТИ

*У статті проаналізовано основні напрямні реалізації державної політики щодо закордонних українців в освітній сфері.
The main directions of realization of the state's policy of education of the Ukrainians abroad are analyzed in the article.*

Проблема становлення й розвитку взаємовідносин України із закордонними українцями є надзвичайно актуальною. Адже багатомільйонна українська громада за кордоном є важливим чинником реалізації національних інтересів нашої держави, що забезпечує економічну, культурну та мовну присутність у країнах проживання, це поперше. По-друге, і тут ми цілком погоджуємося з думкою Д. Павличка, є своєрідним "донором нашого економічного і духовного життя" [22, с. 1]. В умовах сучасної економічної кризи, долання проблем, пов'язаних із входженням нашої держави до світового співтовариства, залежність України від українського зарубіжжя лише збільшилася.

Упродовж майже всього ХХ ст. саме закордонне українство представляло світу українську культуру, її цінності, відстоюючи тим самим, право українського народу "бути собою". Практично на всіх континентах нашої планети українці зберігають традиційну культуру та долучаються до творення її модерних виявів.

Дослідженню проблем державної політики і особливостей співпраці України з українським зарубіжжям присвячені наукові розвідки С. Вдовенка, В. Євтуха, В. Макара, А. Попка, В. Трощинського, А. Шевченка та ін. Проте освітні аспекти в їхніх працях розглянуто побіжно. Серед наукових пошукувань з означеної проблематики, варто виокремити монографію А. Попка "Закордонне українство як об'єкт державної політики". Аналізуючи становлення і розвиток взаємин України з діаспорою, характеризуючи нормативно-правову базу захисту прав закордонних українців, дослідник, однак, не розглядає питання опіки української держави освітою українського зарубіжжя [25].

Становлення взаємовідносин України з закордонним українством має свою історію, тісно пов'язану з історією української еміграції та боротьбою за власну державність. А відтак, у розвитку співпраці України з українським зарубіжжям в культурно-освітній сфері можна виокремити кілька етапів, хронологічні рамки яких визначалися, передовсім, прийняттям важливих державних документів, програм, що заклали відповідну нормативно-правову базу цієї взаємодії. З іншого боку, проведення різноманітних міжнародних заходів на зразок Всесвітніх форумів українців, Конгресу незалежних держав колишнього СРСР, науково-практичних конференцій, надавали нових імпульсів пошукам ефективних механізмів взаємодії України й українського зарубіжжя (в тому числі й в галузі освіти) та сприяли активізації закордонного українства у відстоюванні власних національно-культурних потреб.

Вперше на державному рівні спробу практичної реалізації захисту інтересів і прав українців, як на Україні, так і за її межами було здійснено в період Української революції 1917–1921 рр. Державотворчі процеси революційної доби поставили на порядок денний порядок із політичними і питання національно-культурного відродження, серед яких особливо вагоме місце посідали проблеми створення рідної національної школи. Звертаючись 14 жовтня 1917 р. "До українців поза межами України суціль", Генеральний секретар Народної освіти Іван Стешенко по суті означив стратегічне завдання Центральної Ради – розбудову незалежної української держави об'єднаними зусиллями українства в усьому світі, яке самоусвідомлює себе єдиною нацією: "В об'єднанні всіх сил наших людей будемо творити далі життя: тоді ніде не викоринеться рід наш, і не посміються над нами чужі люде, що досі нашу мову, наш звичай, нашу правду вважали за ніщо" [7].

Важливим чинником самоідентифікації та самоусвідомлення українців як єдиної нації діячі Центральної Ради вважали рідну школу на рідній українській мові, створення якої мають опікуватися як самі українці так і українська держава. "Це об'єднання дасть нам перш за все рідна школа. Тепер на Україні наука йтиме на рідній українській мові. Дбайте ж і ви про рідну освіту, odkривайте в себе школи на рідній мові. Про всі відкриті українські школи сповіщайте нас і ми вам допоможемо, щоб в тих школах була добра наука... Охороняючи на Україні права інших народів, що розселились між нашим людом, ми подбаємо, щоб і вам чужі люде не робили лиха. Єднанням та спільними силами добуватимемо кращу долю всьому нашому народові, де б він не жив, чи на землі своїх предків, нашій і вашій Україні, чи на далекій чужій землі" [8].

Отже, серед стратегічних напрямків діяльності Української Центральної Ради, які охоплювали процеси державотворення, досить важливим була опіка над українцями поза межами України. Реалізація ж визначених завдань мала здійснюватись через освіту, організацію українського шкільництва та просвітництва.

Поразка Української революції та встановлення радянської влади в Україні на початку 20-х рр. ХХ ст. привели до змін державної політики в науково-освітній сфері. Заснована на ідеології марксизму-ленінізму, вона мала своїм спрямуванням створити уніфіковану систему освіти з вихолощеним національним змістом, переведення школи на рейки авторитарної педагогіки з метою вирішення головного завдання – "формування нової радянської людини".

Проте, навіть в умовах бездержавності, а особливо в період українізації – 20-і рр. ХХ ст., Наркомат освіти УСРР намагався певною мірою вирішувати культурно-освітні проблеми українців, які жили в інших республіках СРСР. За підтримки українського уряду там відкривалися українські школи, здійснювалося постачання цих шкіл підручниками, програмами з українознавчих предметів, кваліфікованими кадрами викладачів.

Так, у листопаді 1926 р. Північно-Кавказький крайовий відділ народної освіти, з метою охоплення якнайбільшої кількості українських дітей краю рідномовною освітою, звернувся до Наркомату освіти УСРР з проханням направити викладача педології в Український педагогічний технікум, що знаходився в станиці Полтавській. В листі підкреслювалося, що викладання в технікумі здійснюється українською мовою. На цю посаду були рекомендовані Ю. У. Барбанягрі з Ногайська та М. Х. Щитинський із Слов'янська [30, с. 61].

У 1930 р. встановлюється шефство Наркомату освіти УСРР над Казахстаном щодо культурно-освітнього обслуговування української людності. Одним з найбільш важких питань було кадрове забезпечення українських шкіл, яких у 1930 р. в північно-східних і північно-західних частинах сучасного Казахстану налічувалося біля 400, кваліфікованими вчителями. Для вирішення існуючої проблеми в 1931 р. з України в розпорядження Наркомату освіти КАЗСРР було направлено 117 випускників педагогічних інститутів і технікумів [31, с. 92].

15 липня 1928 р. в УСРР створюється Всеукраїнське Товариство Культурного зв'язку з закордоном, основна мета діяльності якого полягала в налагодженні зв'язків з комуністичним рухом у світі. В Інформаційному листі заступника Голови Товариства Семена Вітика "Про діяль-

ність Всеукраїнського Товариства Культурного зв'язку з закордоном за час з 15 листопада 1928 р. до 1 лютого 1929 р." черпаємо інформацію про те, що зв'язки Радянської України були зорієнтовані, насамперед, на ознайомлення з Україною іноземців, а не українців з іншими державами світу. Не кажучи вже про українську еміграцію. Зокрема, й про приїзд в Україну композитора Бели Бартока, французького письменника Андрі Барбюса, єврейського письменника "з Америки" Аврама Рейзіна, латвійського журналіста Розумного [14].

Органами влади УСРР, передовсім, партійними, здійснювалися також заходи щодо налагодження контактів з громадськими та партійними організаціями західної діаспори, в першу чергу з тими, які стояли на комуністичних засадах, на рівні обміну студентами. Проте реальною метою такої опіки була не турбота про задоволення національно-освітніх потреб закордонних українців, а сприяння "поширенню впливу комуністичного руху й на ту найбільш відсталу частину українського пролетаріату, як за океаном, так і на Західній Україні" [17]. Для вирішення зазначених завдань у вузах радянської України було виділено певну кількість місць для навчання української діаспорної молоді, що "мала для цього відповідну підготовку й кваліфікацію". У зв'язку з цим Всеукраїнське Партконференційне Бюро українських масових організацій в Канаді 6 квітня 1931 р. звернулося до секретаря ЦК КП(б)У П. Любченка з проханням надати "чотирьом молодим товаришам, висланим на Радянську Україну" можливість навчатися в вузах Харкова: двом в університеті ім. Артема, а двом іншим – в Радпартшколі. Оскільки, в силу певних причин, канадські українці прибули в Україну не в зазначений час, то двоє з них були направлені на навчання до Радпартшколи в Києві, а двоє до Радпартшколи у Харкові. Стурбоване порушенням раніше досягнутих домовленостей з Наркомосвіти УСРР, Всеукраїнське Партконференційне Бюро українських масових організацій Канади, в особі М. Поповича, простить розібратися в ситуації: "Всі наші товариші, на нашу думку, мають достаточну підготовку для того, щоб піти в університет ім. Артема, а з політичних може виявитися на даному часі котрийсь здатний до того, щоб його післати в Інститут марксизму. Тому ми просимо Вас взглянути на цю справу й допомогти нашим товаришам (М. Карпатуню та І. Олену в Харкові, а В. Даріну та М.С. в Києві)" [18].

Пожавлення українського шкільництва в західному світі після Другої світової війни, викликане початком третьої, повоевої хвилі української еміграції, значний відсоток якої становила інтелігенція, змусив український радянський уряд звернути увагу та підтримати українські освітні заклади в "братніх" країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи, в яких до цього часу були вже сформовані комуністичні режими.

Так, зокрема, опіка української держави (тогочасна УСРР) шкільництвом польських українців впродовж 50–60-х рр. XX ст. виявилася в організації та проведенні курсів підвищення кваліфікації учителів української мови як в Польщі, так і в Україні, забезпеченні підручниками та методичною літературою українських шкіл і пунктів навчання, обміні студентами. З метою забезпечення українознавчого шкільництва Польщі кваліфікованими вчителями української мови з 1957 р. на підставі підписаних угод між Міністерством освіти ПНР і УСРР щорічно влітку група викладачів-мовників (15–20 осіб) проходила місячний курс підвищення кваліфікації у Києві. Лише з 1957 по 1983 р. ці курси закінчили 400 вчителів [34, с. 130]. Подібні курси в Україні організувалися також і для українських вчителів Словаччини.

Опікувалася українська держава і вищою ланкою освіти українського зарубіжжя, що виявилось у наданні можливостей українській молоді Польщі навчатися в вузах України, переважно з гуманітарного профілю. 25 серпня

1957 р. перша група польських студентів-українців виїхала на навчання до Києва. Всього п'ятирічні студії з української філології успішно завершили 14 осіб, серед них такі відомі сьогодні науковці, літератори, громадські діячі, як С. Козак, М. Вербовий, С. Павлище [34, с. 139].

"Перебудова" в СРСР з другої половини 80-х рр. XX ст. сприяла поживленню співпраці із українством зарубіжжя, передовсім громадських, науково-педагогічних об'єднань України. Помітною подією українського наукового життя стало створення у 1989 р. в Києві Міжнародної асоціації українців (МАУ). Державна зацікавленість налагодженням зв'язків із українською діаспорою та залучення "осіб українського походження, які проживають за межами республіки" до вивчення української мови й літератури, історії та культури, проведенні дослідницьких робіт з українознавства знайшла відбиток у Постанові Кабінету Міністрів України (КМУ) № 342 "Про заснування державних іменних стипендій для студентів і аспірантів із числа осіб українського походження, які проживають за межами України" від 27 листопада 1991 р.

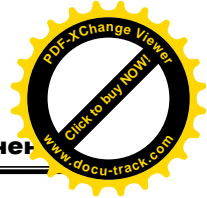
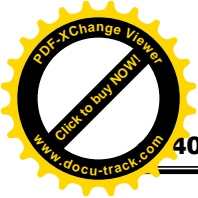
Щоправда, подібні заходи проводилися українськими державними та партійними органами і в минулому, але спрямовані вони були, передовсім, на роботу серед політичної еміграції, яка прихильно ставилася до радянської влади. Зокрема, із протоколу засідання заграничного бюро Допомоги Комуністичної партії Західної України від 29 липня 1929 р. дізнаємося про створення резерву партії в середовищі української еміграції за кордоном для майбутнього радпартбудівництва шляхом організації допомоги: грошової, у навчанні, одержанні освіти [29].

Отже, тривалий час в умовах української бездержавності проблемами закордонних українців опікувалися українські громади в країнах проживання та громадські організації в самій Україні – спочатку Українське товариство культурних зв'язків із зарубіжними країнами, пізніше – Товариство культурних зв'язків із українцями за кордоном (Товариство "Україна"). Оскільки обидві ці організації перебували під контролем комуністичної влади в Україні, яка практично всю українську діаспору відносила до "українських буржуазних націоналістів", то реальної, творчої співпраці з найбільшими та дієздатними українськими організаціями на Заході не існувало. А відтак – завдання збереження власної національної ідентичності, правове та організаційне забезпечення задоволення культурно-освітніх, інформаційних потреб вирішувалися, власне, самими українськими діаспорними громадами.

З проголошенням незалежності України центром згуртування українців усього світу стала українська держава. Тому цілком природно, що встановлення та інтенсифікація зв'язків із закордонними українцями стали важливою складовою державної етнополітики [1; 4; 9; 10; 25; 32; 33]. Дбаючи про закордонних українців, захищаючи їхні права та потреби, українська держава тим самим виявляє піклування про своє майбутнє, цілісність світового українства, його консолідацію навколо незалежної демократичної України. Здійснюючи співпрацю із закордонними українцями, наша держава виходить передусім з того, що така діяльність є "важливою складовою внутрішньої і зовнішньої політики України та має відповідати її національним інтересам" [13, с. 54].

Одним із важливих завдань, які стоять перед українською державою щодо задоволення національно-культурних потреб українців у країнах проживання є шкільна освіта. Отже, освіта українського зарубіжжя є також у сфері впливів української держави.

Вперше на державному рівні Україна "визнала факт існування поза її кордонами другої складової частини українського етносу – зарубіжних українців" та проголосила "державний курс на широке легальне співробітництво" з ними [1, с. 30] в Декларації про державний суверенітет України (прийнята Верховною Радою України 16 липня

1990 р.) [5]. Власне цим документом і було започатковано налагодження багаторівневих взаємозв'язків України з закордонними українцями, в тому числі і в галузі науки, освіти та шкільництва.

Ставлення до закордонного українства як до важливого об'єкта державної етнополітики та невід'ємної складової національного відродження українська держава визначила конституційно, зафіксувавши у статті 12 Основного Закону положення: "Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави" [16, с. 5].

Українська держава прагне налагодити ефективні механізми взаємодії з закордонним українством. З цією метою до співпраці з українською діаспорою залучаються урядові інституції: Міністерство освіти та Міністерство культури України. На перше – покладено відповідальність за здійснення широкої "інтеграції освіти України з освітніми закладами, науковими установами, громадськими організаціями, приватними фондами інших країн та українською діаспорою" [23, с. 178–180]. На друге, поряд з розвитком "культурних зв'язків з україномовним світом", також "задоволення культурних потреб українців за межами України" та "залучення української діаспори до культурних процесів в Україні" [22, с. 95–97]. Дотримуючись міжнародних зобов'язань щодо захисту національних меншин у своїй державі, Україна докладає значних зусиль, щоб аналогічно були захищені права українців, які проживають за її межами: створення можливостей для задоволення їхніх культурно-освітніх, інформаційних, релігійних потреб, сприяння діяльності громадських організацій та видань українців за кордоном, розробка та реалізація програм, спрямованих на збереження та подальший розвиток етнічної самобутності.

Важливим є те, що засади співпраці України із закордонними українцями відповідають загальноновизнаним міжнародним нормам та стандартам, зокрема положенням Загальної декларації прав людини, Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття, Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин та іншим міжнародним документам.

Комплексний підхід до вирішення завдань налагодження зв'язків і розвитку співпраці між Україною й українською діаспорою знайшов відображення в Державній програмі "Українська діаспора на період до 2000 року" (Постанова КМУ № 119 від 22 січня 1996 р.) [28, с. 78–79]. Вперше на державному рівні були розроблені заходи, що мали на меті поглиблення взаємодії України з діаспорою. Програмою передбачалось розв'язання, поряд з іншими, проблем національно-культурного відродження й освітніх запитів закордонного українства.

Аналіз факторів впливу на розвиток рідномовної освіти закордонного українства показав, що найважливіший із них – законодавча база, в Україні наявний і продовжує вдосконалюватись. В той же час, потреба в оволодінні і збереженні української мови в умовах існування незалежної української держави значно зросла. Важливим стимулом для вивчення рідної мови та розвитку українського шкільництва в діаспорі стала можливість продовження навчання у вузах України. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. № 136 "Про навчання іноземних громадян в Україні" Міністерством освіти і науки щорічно виділяється понад 500 стипендій для навчання закордонних українців у вищих навчальних закладах України. Так в рамках виконання Державної програми "Українська діаспора на період до 2000 року" МОН України уже в 1997 році було надано 250 стипендій особам українського походження, які проживають за межами України для навчання в українських вузах [28, с. 35].

Логічним продовженням державної політики щодо українців зарубіжжя стала Національна програма "Закордонне українство" на період до 2005 року (Указ Президен-

та України (№ 892/2001 від 21 вересня 2001 р.). Програмою, яку можна охарактеризувати як цілеспрямовану, осмислену стратегію підтримки всього закордонного українства передбачалось, зокрема, і науково-освітнє співробітництво, вирішення конкретних завдань розвитку українського шкільництва за кордоном. Набутий досвід співпраці між Україною та українською діаспорою, прагнення до ефективного розв'язання наявних проблем у культурно-освітній сфері, визначили й основні напрямки практичної допомоги шкільництву українського зарубіжжя. Власне, йдеться про форми і методи опіки освітою та шкільництвом українського зарубіжжя сучасною українською державою, які полягають: по-перше, у формуванні інформативно-довідкової бази даних про наявність українських навчальних закладів та забезпечення їх підручниками, навчально-методичною літературою; по-друге, надання науково-методичної допомоги навчальним закладам за кордоном, у яких здійснюється навчання українознавчих предметів українською мовою шляхом розробки навчальних програм з урахуванням регіональних особливостей; по-третє, перепідготовка науково-педагогічних та педагогічних кадрів для освітніх установ за кордоном.

Виходячи з того, що освіта в українському зарубіжжя є невід'ємною складовою національних інтересів України, то завдання реалізації окреслених проблем були покладені як на державні інституції так і на недержавний чинник – громадські організації, наукові установи, освітні заклади. Розгортають діяльність Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою при Ніжинському державному педагогічному університеті імені Миколи Гоголя, Освітньо науково-методичний центр "Україна – діаспора" (м. Київ), Центр українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародний інститут освіти, культури і зв'язків з діаспорою Національного університету "Львівська політехніка", Науково-дослідний Інститут українознавства МОН України. Окрім навчальних проектів, ними здійснюється видавнича діяльність з метою вдосконалення науково-методичного забезпечення змісту української освіти за кордоном.

Вагоме місце у співпраці освітніх і наукових установ України та українського зарубіжжя належить підписанню угод між місцевими органами виконавчої влади обох сторін, прямим зв'язкам, які встановлюються безпосередньо між навчальними закладами, як вищими, так і середніми, що в свою чергу сприяє поліпшенню навчально-методичного забезпечення українських освітніх закладів за кордоном, а обмін педагогами, студентами, учнями – веде до порозуміння та налагодження контактів між українцями, що проживають у різних країнах світу.

Кількісне зростання недільних шкіл в українських згромадженнях на теренах колишнього СРСР, відсутність досвіду організаційної роботи, а нерідко й підтримки, як з боку органів влади країн проживання, так і з боку української держави – найважливіші фактори впливу, які спричинили встановлення безпосередніх контактів між українцями з України та закордонними українцями. Наявні потреби поставили на порядок денний питання розробки концепції розвитку освіти в українському зарубіжжі.

Отже, сучасний стан і перспективи розвитку української освіти за кордоном залежать від ряду важливих чинників. Серед них, як вважають дослідники, необхідно перш за все виділити "законодавчу базу, потреби та інтереси закордонних українців, розвиток договірної бази, управлінське забезпечення, та участь самої громади у вказаних процесах" [4, с. 163]. Для розвитку українського шкільництва за кордоном важливим є не лише фактор наявної законодавчої бази української держави, а також і фактор потреб та інтересу, які сприяють посиленню громадської ініціативи до організації шкіл та підвищують національну самореалізацію.

Дієвим механізмом розширення співпраці з відповідними міжнародними організаціями у цій сфері можуть стати також двосторонні угоди. З цієї метою укладено понад 15 міждержавних та міжвідомчих угод з країнами проживання українців, якими передбачаються взаємні зобов'язання сторін щодо забезпечення прав і сприяння духовно-культурному розвитку українців у цих країнах і відповідної національної меншини в Україні.

Питання задоволення культурно-освітніх потреб закордонних українців знайшли відображення в ряді масштабних угод, зокрема, в Договорі про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією (ст. 12) та Договорі про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією (ст. 13), Угоді про співпрацю між Міністерствами освіти Білорусії та України, ст. 6 якої декларує, що обидві країни будуть сприяти представникам національних меншин в реалізації культурно-освітніх потреб.

На жаль, саме в цих країнах, попри існуючі відповідні нормативно-правові документи, практично не вирішеними залишаються культурно-освітні та інформаційні запити українців. Підписані угоди мають швидше декларативний характер, тоді як для реалізації проголошених прав потрібні ще й організаційні кроки та відповідне фінансування. Не завжди сусідні держави розуміють проблеми українців, які проживають на їхніх землях, і вирішують їх адекватно розв'язанню проблем національних меншин на державному рівні в Україні.

Так, в Білорусі лише 42 % вихідців з України та їхніх нащадків визнають українську мову рідною. Сьогодні тут немає жодної української школи, яка фінансується державою. Особливе занепокоєння викликає стан української освіти в Росії. За даними Головної служби з питань гуманітарного розвитку у 2008–2009 навчальному році Росія на утримання навчальних закладів з українською мовою навчання не виділила жодного рубля, тоді як Україна витратила з бюджетів всіх рівнів на російську мову 3 млрд. 195 млн. гривень. Якщо в Україні діє 983 дошкільні навчальні заклади з російською мовою виховання, 1199 шкіл з російською мовою навчання та 1755 шкіл – з двома мовами, а загалом російською навчається 779423 учнів [11], то відповідну освітнію політику має здійснювати й Росія стосовно до громадян українського походження. Проте сьогодні у РФ, крім автономних республік із власним бюджетом, не лише відсутні дитячі садки з українською мовою виховання, але й немає жодної української школи, що фінансується державою.

З метою координації діяльності реалізації підписаних угод створено міжурядові комісії: Україна – Угорщина, Україна – Польща, Україна – Словаччина, Україна – Румунія та ін. На підставі дії змішаної міжурядової українсько-румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин між МОН України та Міністерством виховання та досліджень Румунії підписано "Протокол про співпрацю в галузі освіти на 2005/2006 і 2006/2007 навчальні роки". Для задоволення освітніх потреб румунська громада в Україні, яка за переписом 2001 р. становить біля 151 тис. осіб, має 95 загальноосвітніх середніх і 47 дошкільних закладів з румунською мовою навчання [12].

Однак у Румунії українське шкільництво знаходиться далеко не в кращому стані. Сьогодні у цій країні немає школи, ліцею чи гімназії з викладанням більшості предметів українською мовою, хоча там проживає близько 66 тис. українців, з яких 60,5 тисяч (92 %) українську мову вважають рідною. У більшості сіл і повітів у румунських школах є лише класи з викладанням українською мовою деяких предметів або де вивчається українська мова та література. В єдиному українському ліцеї ім. Т. Шевченка в місті Сігету-Мармаціей (повіт Марамуреш), який відвідує близь-

ко 440 учнів, лише 40% дисциплін – математика, психологія, педагогіка, фізкультура, трудове виховання викладаються українською мовою [35].

Цілком очевидно, що дотримуючись міжнародних норм і підписаних міжурядових угод, забезпечуючи етнокультурні та освітні потреби національних меншин, які проживають в Україні, українська держава має бути більш рішучою та послідовною у відстоюванні національних інтересів українців, що проживають за її межами.

Взаємодія України з закордонним українством здійснюється на різних рівнях – як на державному, так і на груповому та індивідуальному. Має місце позитивний досвід безпосередніх контактів та налагодження співпраці між окремими школами та освітніми закладами України й українського зарубіжжя, між молодіжними та студентськими організаціями, проведення спільних науково-практичних конференцій, семінарів тощо.

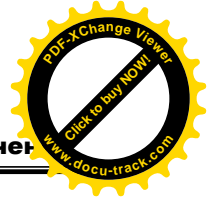
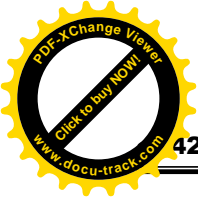
З 2002 р. у Києві успішно діє, започаткований рішенням Київської міської державної адміністрації, проект "Закордонна українська школа", яким передбачено різноманітні форми і методи підтримки українського шкільництва в зарубіжжі: 1) надання науково-методичної допомоги українським школам за кордоном шляхом забезпечення їх підручниками, посібниками, методичною літературою, навчальними програмами; 2) стажування на базі київських шкіл педагогічних та науково-педагогічних кадрів з метою підвищення рівня їхньої кваліфікації; 3) проведення міжнародних конференцій, семінарів, практикумів, мовних курсів, олімпіад, конкурсів для учнівської та студентської молоді; 4) організація спільних оздоровчих, культурно-спортивних заходів. Станом на грудень 2007 р. у проект були задіяні 77 навчальних закладів Києва, які встановили зв'язки і співпрацювали з освітніми закладами української діаспори – як східної (Молдова, Білорусь, Росія, Литва, Латвія, Казахстан, Придністровська Молдавська Республіка, Грузія, Естонія), так і західної (Канада, Німеччина, Великобританія, Австралія, Франція). На задоволення освітніх запитів представників четвертої хвилі української еміграції були спрямовані зусилля Головного управління освіти і науки Київської міської держадміністрації з відкриття у жовтні 2007 р. Міжнародної школи у Римі [19].

Наприкінці 2008 р. було укладено вже 98 угод між київськими школами та українськими освітніми закладами за кордоном у рамках співпраці з українськими школами зарубіжжя. Здійснено реальні кроки щодо інформаційної підтримки 12-ти громадських організацій українців шляхом забезпечення їх інформаційно-довідковою літературою.

Одним із найбільш ефективних шляхів розвитку взаємодії з українською діаспорою є реалізація спеціальних програм співробітництва між областями України та відповідними адміністративно-територіальними одиницями держав проживання українців, шефство областей нашої держави над українськими громадами та освітніми установами зарубіжжя.

Наприклад, у рамках угоди про співробітництво між Одеським національним університетом ім. І. І. Мечникова та Придністровським державним університетом імені Т. Г. Шевченка створено Науково-навчальний центр Одеського національного університету з метою навчання молоді Придністров'я за такими спеціальностями: комп'ютерні системи і мережі, міжнародні економічні відносини, психологія. На основі договору про співпрацю між Одеським національним політехнічним університетом та Республіканським українським теоретичним ліцеєм м. Тирасполь (Придністров'я) 18 ліцеїстів у 2004 р. стали студентами цього вузу.

За даними Управління освіти і науки Одеської облдержадміністрації впродовж 2003–2004 рр. у рамках акції "Подаруй учням Молдови українську книгу" область передала школам з українською мовою навчання республіки Молдова і Придністров'я понад 1000 примірників методи-

чної та навчальної літератури, українських підручників, фахових періодичних видань. Україномовними букварями забезпечено учнів перших класів загальноосвітньої школи № 1 м. Тирасполя [21].

Значну допомогу українським освітнім закладам Румунії та Угорщини надає адміністрація Закарпатської області, яка лише в серпні 2007 р. передала українським громадам цих країн навчальну та методичну літературу на суму 19700 гривень [20].

Важливою умовою успішного функціонування українських освітніх закладів за межами України є забезпеченість їх необхідною науково-методичною, навчальною, художньою літературою. Так у 2006 році, згідно з даними МОН України, навчальним закладам українського зарубіжжя безкоштовно було надано 8965 примірників різноманітної навчально-методичної літератури [13].

Важливим кроком до унормування відносин української держави з українським зарубіжжям, створення механізму реалізації конституційних норм щодо задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави, стало прийняття у березні 2004 р. Верховною Радою України Закону "Про правовий статус закордонних українців". Виходячи з того, що представники закордонного українства є не лише об'єктом, але і суб'єктом співпраці, враховуючи реалії сьогодення, які полягають у необхідності вдосконалення правового регулювання відносин у сфері співпраці з закордонними українцями, КМУ схвалив Концепцію проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про правовий статус закордонних українців" (Розпорядження КМУ від 17 червня 2009 р. № 665-р). Прийняття зазначеного Закону сприятиме залученню українців, що проживають (або перебувають) за межами України до суспільно-політичного життя нашої держави, створить передумови для надання більш активної підтримки закордонних українців у збереженні ними етнічної ідентичності та національно-культурної самобутності, задоволенню їхніх культурних, освітніх, мовних та інформаційних потреб.

Можемо констатувати: відкритий діалог, який сьогодні веде Україна з українським зарубіжжям, має вагоме підґрунтя – Державну програму співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року та Національну концепцію співпраці із закордонними українцями, схвалену Указом Президента України за № 875/2006 від 13 жовтня 2006 р. В останньому документі чітко визначено національні інтереси України у співпраці із закордонними українцями та основні напрями діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій щодо співпраці із закордонними українцями.

Стосовно Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року, то головною метою її є реалізація державної політики співпраці із закордонними українцями, збереження їхньої етнічної ідентичності та національно-культурної самобутності, використання інтелектуального, ділового та духовного потенціалу, зміцнення зв'язків з Україною. Орієнтовні обсяги її фінансування у 2006–2010 рр. складають 76 905 тис. грн. [3]. Серед найбільших за значимістю проектів Державної програми – відкриття українських Культурно-інформаційних центрів (КИЦ) у складі закордонних дипломатичних установ з метою поширення інформації про Україну, ознайомлення з її історією, культурою, сприяння розвитку співробітництва в галузі освіти, науки, туризму, спорту та задоволення культурно-мовних, інформаційних та інших потреб закордонних українців. Лише впродовж 2006 року українські культурно-інформаційні центри розпочали свою діяльність в Австрії, Росії, Молдові, Франції та Польщі. Сьогодні подібні українські центри діють в п'ятнадцяти країнах світу.

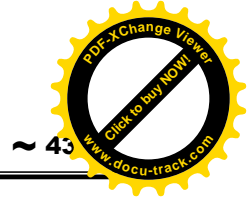
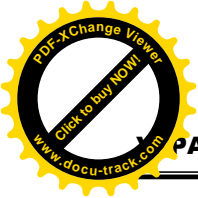
Всього Програмою передбачено відкриття 29 таких центрів [6]. В межах компетенції та наявних можливостей КИЦ надають допомогу українським закладам освіти, що діють за кордоном.

В окремому розділі Програми "Науково-освітня діяльність" визначені пріоритетні завдання державної політики щодо задоволення культурно-освітніх запитів закордонних українців та підходи до їх розв'язання. Варто зазначити, що можливості українців, які перебувають за межами української держави, задовольняти власні освітні потреби дещо зросли зі створенням Міжнародної української школи (МУШ) Міністерства освіти і науки України (Наказ МОН України від 10.07.2007 р. № 595). Мета цієї школи – забезпечення реалізації конституційного права громадян України, батьки яких тимчасово перебувають за кордоном, та дітей, батьки яких мають громадянство інших держав, на здобуття загальної середньої освіти та отримання відповідного документу про освіту державного зразка. За даними МЗС сьогодні в МУШ навчається 832 учні-екстерни. Діяльність новоствореного навчального закладу уможливила проведення у 2007–2008 навчальному році першої в історії освіти України атестації 679 учнів Міжнародної української школи на території країн їхнього тимчасового проживання, зокрема в Чехії, Туреччині, Португалії, Іспанії [3].

Для порівняння хотілося б підкреслити, що інші держави мають більш виважену державну політику та досить серйозні механізми співпраці зі своїм співвітчизниками. Потужну політику у цьому напрямку проводять Росія, Румунія, Угорщина, Польща. Зокрема, Російська Федерація виділяє великі кошти з держбюджету на реалізацію програм підтримки росіян за кордоном – це близько 300 мільйонів російських рублів [2]. А "Полонія", польський аналог УВКР – одержує від держави на рік 57 млн доларів [22], які спрямовує, передовсім, на розвиток польських освітніх та культурних осередків за кордоном.

Дієвим механізмом у роботі з українським зарубіжжям став План першочергових заходів щодо розвитку зв'язків з українцями, які проживають за межами України, із збереження, захисту та популяризації культурних надбань українства у світовому цивілізаційному просторі на 2008–2009 рр. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2008 р. № 668). Серед важливих культурно-освітніх проектів зреалізованих в рамках зазначених заходів варто, на нашу думку, виокремити проведення VIII-го Міжнародного конкурсу ім. Петра Яцика, створення МУШ, відкриття на кафедрі слов'янської філології Санкт-Петербурзького державного університету магістратури зі спеціальності "Українська мова і література".

Отже, реалізація сучасної державної політики співпраці із закордонними українцями можлива лише за умови тісної взаємодії державних структур і українських громадських організацій в Україні й за кордоном. Попри те, що українська держава вже виробила певні форми опіки над освітніми закладами закордонного українства, а саме: 1) забезпечення на законодавчому рівні права українцям за межами України здобувати освіту у межах свого культурно-традиційного простору; 2) державна опіка над шкільництвом у зарубіжжі виявляється у створенні матеріально-технічної бази для можливостей реалізації освітніх потреб (Державні програми); 3) укладання міждержавних угод, якими передбачається взаємне зобов'язання сторін щодо забезпечення прав і сприяння духовно-культурному розвитку українців у країнах проживання і відповідної національної меншини в Україні; 4) створення міждержавних комісій з питань забезпечення прав національних меншин в рамках укладених міждержавних угод, її політика в освітній галузі має бути більш системною та базуватися на цілісній стратегії співпраці із закордонними українцями.

1. Антонюк О. В. Українська держава і українці у світі / О. В. Антонюк // Трибуна. – 2000. – № 1–2. – С. 30–32. 2. Боєчко В. Після президентських виборів зв'язки з закордонними українцями стали для держави пріоритетом / Василь Боєчко // Український форум. – 2006. – 17 серпня. 3. Боєчко В. Українська держава – діаспори / Василь Боєчко // Український форум. – 2008. – 12 листопада. 4. Вдовенко С. М. Закордонне українство в національно державотворчому процесі: ідентифікація, взаємовідносини: [монографія] / Станіслав Михайлович Вдовенко. – Чернігів: ЧДПУ, – 209 с. 2004. 5. Декларація про державний суверенітет України // Радянська Україна. – 1990. – 17 липня. 6. Дипломатична хроніка // Наше слово. – Варшава. – 2006. – 12 листопада. 7. До українців поза межами України суціль. Від Генерального секретаря Народної освіти // ЦДАВОВ України. – Ф. 1115. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 8. 8. До українців поза межами України суціль. Від Генерального секретаря Народної освіти // ЦДАВОВ України. – Ф. 1115. – Оп. 1. – Спр. 56. – Арк. 8 зв. 9. Євтух В. Б. Проблеми етнологічного розвитку української і світової контексти / Євтух В. Б. – К.: Стілоус, 2001. – 204 с. 10. Євтух В. Б. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії / Євтух В. Б., Трошинський В. П., Швачка О. В. – К.: Фенікс, 2003. – 228 с. 11. Задоволення потреб росіян в Україні та українців в Росії // http://kobza.com.ua/index2.php?option=com_content&task=view&id=2961&p... 12. Запорожець Т. Українсько-румунські домовленості в галузі освіти / Тетяна Запорожець // Освіта України. – 2005. – 18 листопада. 13. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань на тему: "Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці". – К., 2009. – 63 с. 14. Інформаційний лист про діяльність Всеукраїнського Товариства культурного зв'язку з закордоном за час з 15 листопада 1928 р. до 1 лютого 1929 р. // ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2911. – Арк. 1. 15. Інформація МОН України про стан забезпечення освітніх запитів закордонного українства у 2006 р. // Поточний архів МОН України. – 2006. – Арк. 1. 16. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. / Міністерство юстиції України. – К.: Українська правнича фундація, 1996 (Офіційне видання). – 56 с. 17. Лист М. Поповича П. Любченку Секретарю ЦК КП(б)У. Харків. Радянська Україна. Вінніпег, 6 квітня 1931 р. // ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 4206. – Арк. 28. 18. Лист М. Поповича П. Любченку Секретарю ЦК КП(б)У. Харків. Радянська Україна. Вінніпег, 6 квітня 1931 р. // ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 4206. – Арк. 27. 19. Лист Начальника Головного управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації Л. Гриневич від 14.11.07 р. № 24/10–806 // Поточний архів МОН

України. – 2007. – Арк. 2. 20. Лист Начальника Управління освіти і Науки Закарпатської обласної адміністрації Ю. Герцога МОН України "Про хід реалізації Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року" від 02.11.07 р. № 01–17/2928 // Поточний архів МОН України. – 2007. – Арк. 2. 21. Лист Начальника Управління освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації від 30.11.04 р. № 02.068 / 2589 // Проточний архів МОН України. – 2004. – Арк. 2. 22. Павличко Д. Тривожить і болить / Дмитро Павличко // Український форум. – 2008. – 12 листопада. 23. Положення про Міністерство культури України / Кабінет Міністрів України. – Офіц. вид. – К.: Україна, 1993. – № 10. – (Зібрання постанов Уряду України). 24. Положення про Міністерство освіти України / Кабінет Міністрів України. – Офіц. вид. – К.: Україна, 1992. – № 7. – (Зібрання постанов Уряду України). 25. Попок А. Закордонне українство як об'єкт державної політики: [монографія] / Андрій Андрійович Попок. – К.: Альтерпрес, 2007. – 227 с. 26. Попок А. А. Історична батьківщина – діаспора: європейський досвід взаємин / А. А. Попок, С. Ю. Лазебник. – К.: Альтерпрес, 2003. – 152 с. 27. Попок А. Українці у Казахстані: історія та нинішні становище / Андрій Попок // Трибуна. – 2000. – № 7–8. 28. Про Державну програму "Українська діаспора на період до 2000 р." / Кабінет Міністрів України. – Офіц. вид. – Україна, 1996. – № 6. – (Зібрання постанов уряду України). 29. Протокол засідання заграничного бюро Допомоги КПЗУ. – 29 липня 1929 р. // ЦДГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2912. – Арк. 10. 30. Серайчук В. Українці в імперії / Володимир Серійчук. – К.: Фотовідеосервіс, 1992. – 92 с. (Бібліотека українця; № 3). 31. Траф'як М. Сірий Клин / Михайло Траф'як // Сучасність. – 1993. – № 12. – С. 90–95. 32. Трошинський В. Взаємодія західної української діаспори з Україною: стан, перспективи розвитку (за матеріалами експертного соціологічного опитування, проведеного 1996 р.) / Володимир Трошинський, Олена Швачка // Українська діаспора. – К. – Чикаго, 1997. – Ч. 10. – С. 110–123. 33. Трошинський В. П. Українці в світі / В. П. Трошинський, А. А. Шевченко. – К.: Альтернативи, 1999. – Т. 15. – 352 с. 34. Трухан М. Українці в Польщі після Другої світової війни 1944–1984 / Мирослав Трухан. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1990. – 404 с. (Записки Наукового Тов-ва ім. Шевченка; т. 208). 35. Чернова К. Соціокультурні особливості українців Румунії / Катерина Чернова // <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=66&c=1501>.

Надійшла до редколегії 15.09.09

Л. Ковтун, пошукувач

ТВОРЧА СПАДЩИНА М. ГОГОЛЯ: КОЛОРИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

*Актуалізується проблема міфопроєкцій М. Гоголя образу імперії – Свята Русь-Єрусалим.
The problem of the N. Gogol's mythological views of the empire of Saint Rus-Jerusalem is analyzed*

Проблема міфопроєкцій образу імперії у творчості М. Гоголя, може досліджуватися на базі концептуальних підходів філософської антропології, що уможливають моделювання цілісної реальності. У науковому доробку досить цілісно проблему міфопроєкцій образу імперії розглянуто Г. Грабовичем, Ю. Барабашем, О. Ковальчуком. Міфопроєкція візійних світів М. Гоголя увиразнюється в авторській міфологічній моделі як ціннісної реалії оновлення світу та визначається дискретним рівнем міфологізації деструктивного образу імперії – акцентування на символічному та ритуальному аспекті міфа, що характеризується загостренням драматизму присутності зла, внутрішньовиявну рефлексією карнавального сміху та проєкцією апокаліптичного світу. У зрізі погляду на деструктивні виміри людини імперії М. Гоголем виокремлюється художня гра міфологічними просторами, де динаміка руху просторово-часових змін опредметнюється асиметричністю старого та нового у контамінаційному розтині Імперія-Свята Русь-Єрусалим.

Петербург М. Гоголя – це місто вічних трансформацій, змін, деконструкцій, символічних моделей. Навколо образу Петербурга "концентруються есхатологічні міфи" як втілення ідеї загибелі за заувагою Ю. Лотмана. Дослідник поєднує два архетипи в символічному баченні міста – "вічного Риму" та "невічного, приреченого Риму", що перетинаються в осмисленні міста як "парадизу", "утопії ідеального міста майбутнього", і з іншого боку місто уявляється як всесвітній карнавал демона, "который искрошил весь мир на множество разных кусков и все эти куски без смы-

сла, без толку смешал вместе" [6; 26]. Втілення міфу Петербурга як міфу про гріхопадіння людства відповідало "загальному відчуттю постійної присутності зла в світі, відповідно на цю присутність було не примирення зі злом, але призначення невіддільності зла від сутності людини" за Ф. Аресом [2; 498].

Сміхова культура М. Гоголя творить сміхову темряву оберненого світу, світу демонічних проявів надреальної дійсності. Простір міфологічного виміру поведінкових типів створює опозиції *свій/чужий*, де чужий належить до *ареалу смерті*. Саме так міфологізується картина світу Петербурга. У міфопроєкції образу Російської імперії кризь зіставлення архетипів: життя/смерти, образ світу/театр у деструктивному вимірі кристалізувався М. Гоголем як найвищий сенс її духовного потенціалу. "Петербурзька тема" визначала номінацію міфопроєкції історичного образу – від Російської імперії до гоголівського Єрусалиму, де нагальним було осмислення оновлення світу як шляху до цілісності та оновлення. М. Гоголь надає динамічно-оречевленого характеру образу м. Петербурга через міфопоетичну проєкцію театрального комізму дійсності на загострення моральних проблем.

Онтологічне тлумачення міста у М. Гоголя урівноважується релігійно-моральними цінностями та оновленням духовності людства. О. Ковальчук, наголошує на одержавленому просторі Росії у М. Гоголя, що вивичується над європейським світом: у записках М. Гоголя постійно фіксується занижений образ європейського світу, а саме, одна з плям на стіні плюшкінського будинку була "несколько похожа на Европу" [17; 78].